

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ

У статті на основі аналізу психолого-педагогічної літератури розглянуто основні теорії формування вмінь і навичок. Описано методи, за допомогою яких можна цілеспрямовано формувати професійні вміння майбутніх дизайнерів, а саме: створення проблемних та ігрових ситуацій, системи правил або приписів.

Ключові слова: професійні вміння, майбутні дизайнери, методи формування, проблемна ситуація, ігрова ситуація, система правил і приписів, творча діяльність.

Аналіз стану викладання дисциплін дизайнерської спрямованості у ВНЗ засвідчує, що й сьогодні зусилля викладачів як і раніше спрямовані на пошук способів удосконалення професійної підготовки майбутніх дизайнерів. Дотепер у навчальних програмах проблема цілеспрямованої творчої підготовки фахівців, формування художньо-конструкторських умінь як готовності до дизайн-діяльності не позначена. Це зумовило *мету статті* – розглянути проблему формування професійних умінь майбутніх дизайнерів.

Перш ніж говорити про способи, необхідні для організації процесу формування у майбутніх дизайнерів професійних умінь, необхідно розглянути основні теорії формування вмінь і навичок.

У психолого-педагогічній науці й практиці загальноприйнятим є положення про те, що процес формування вмінь і навичок є досить складним і тривалим. Для його організації необхідне використання певних способів, які включаються в спеціально організовану для цього діяльність (В. Беліков, В. Беспалько, І. Зимня, Н. Тализіна, А. Усова та ін.).

Водночас вітчизняні й зарубіжні психологи та педагоги, що вивчають різні аспекти процесу навчання у вищій школі, набули цінного досвіду щодо організації процесу формування вмінь, який може бути використаний для вдосконалення системи навчання дизайну як на практиці, так і як наукових орієнтирів. Існують такі теорії формування вмінь і навичок: асоціативно-рефлекторна, основними ідеями якої є ідея асоціації (зв'язків) й ідея відбиття цих асоціацій [1]; змістовного узагальнення, основними положеннями якої є: навчання має здійснюватися на основі формування у тих, хто навчається, теоретичних абстракцій і узагальнень [2]; у навчальному процесі шлях пізнання – від абстрактного до конкретного; навчати необхідно узагальнених способів розумових дій, узагальнених умінь [3]; поетапного формування розумових дій, в основі якої такі положення: навчання є системою певних видів діяльності, виконання яких приводить до формування нових знань і вмінь; діяльність буде більш ефективною, якщо є орієнтири, що спрямовують її [4].

Виділення й вивчення існуючих асоціацій (зв'язків) між явищами та предметами навколишнього світу в усьому його розмаїтті й складності, що відбивають єдність об'єктивного світу – “методологічна умова організації навчального пізнання” [1].

Доведено, що суть освоєння світу – у пізнанні, оцінюванні й дії. А тому важливо зрозуміти, у чому істотна відмінність естетичного пізнання від інших видів пізнання. Джерелом естетичного пізнання є дійсність, а результатом цього пізнання – естетична діяльність, чим і є художньо-конструкторська (дизайнерська) діяльність.

Отже, естетичне пізнання є процесом одержання інформації про навколишній світ за допомогою органів чуття з подальшим відбиттям у свідомості людини суті предметів і явищ та їх закономірних зв'язків. Естетичне пізнання завжди має чуттєво-конкретний характер і обов'язково емоційно забарвлене. У своїй сукупності естетичні пізнання становлять відповідні знання, тобто нове знання народжується лише при безпосередньо почуттєвому зіткненні з пізнаваним об'єктом (не можна пізнати красу природи, не побачивши її, або відчутти красу матеріального світу, не включаючись у творчу діяльність, що полягає у створенні естетичних цінностей тощо). На основі цих знань у людини поступово формується естетична свідомість як цілісне, емоційно-насичене відбиття дійсності в єдності її істотних визначень і почуттєвої своєрідності. Естетичне знання, на наш погляд, є необхідним підґрунтям естетичної діяльності як особливого різновиду людської практики, а також основою формування професійних умінь і навичок як високого рівня оволодіння професійною майстерністю.

Зупинимось більш детально на теорії поетапного формування розумових дій П. Гальперіна та Н. Талізінї. Суть цієї теорії полягає в такому. На думку Н. Талізінї, кожний вид діяльності складається із системи дій, об'єднаних загальним мотивом, що в сукупності забезпечують досягнення мети діяльності, до складу якої вони входять [5]. Процес навчання має таку саму структуру, що й діяльність у цілому та здійснюється поетапно. Спочатку, при формуванні вмінь той, хто навчається, має обґрунтувати свої дії, усвідомлювати всі прийоми, операції й теоретичні положення, на яких вони ґрунтуються, що виявляється в розгорнутості міркувань. Поступово вміння вдосконалюються й набувають автоматизму (не всі операції усвідомлюються). Свідоме перенесення умінь на вирішення нових завдань – показник того, що вони сформувалися на вищому рівні.

Іншим центральним положенням теорії поетапного формування розумових дій є положення про орієнтовну основу дій, тобто систему умов (наприклад, урахування властивостей матеріалів і інструментів, послідовність операцій тощо), на які реально спирається людина в процесі оволодіння діяльністю, а також положення про типи орієнтування, кожний з яких створює певні умови для формування вмінь і навичок.

Орієнтовна основа дій класифікується [5]: за ступенем повноти (неповна, повна, надлишкова); за способом отримання (дається в готовому вигляді або виділяється самостійно учнями); за ступенем узагальнення (конкретна чи абстрактна).

Із трьох типів орієнтовної основи менш ефективним є перший, так званий “шлях проб і помилок”, за якого процес формування умінь і навичок іде повільно й з більшою кількістю помилок, тому що орієнтири подано в неповному вигляді. Той, хто навчається, демонструє конкретний результат (що робити) і зразок (як робити). Однак не можна стверджувати, що в навчально-пізнавальній дизайнерській діяльності цей тип орієнтування становитиме основу процесу формування художньо-конструкторських умінь і навичок.

Другий тип орієнтовної основи містить усі умови (у повному обсязі), необхідні для виконання дій, і повну програму (алгоритм) послідовності всіх операцій, придатну для орієнтування лише в конкретному випадку. У результаті,

формування умінь і навичок за такої орієнтовної основи йде швидко й безпомилково, однак якісного зрушення в розумовому розвитку того, хто навчається, не спостерігається, тому що перенесення дій на вирішення більш складних завдань не здійснюється.

Згідно з теорією поетапного формування розумових дій, лише третій тип орієнтовної основи сприяє формуванню повноцінних умінь і приводить до значного зрушення в розумовому розвитку того, хто навчається. У цьому випадку орієнтири подано в узагальненому вигляді, вони характерні для цілого класу явищ. Дія стає більш стійкою, швидкою і безпомилковою. Тим, хто навчається, дається загальний метод (алгоритм) дій, завдяки чому можна самостійно сформувати орієнтовну основу для кожного конкретного випадку.

Іншими словами, дотримуючись теорії поетапного формування розумових дій можна зробити висновок про те, що наявність орієнтовної основи дій підвищує ефективність оволодіння навчально-пізнавальною діяльністю взагалі й конкретним її видом (дизайнерський) зокрема, а також сприяє створенню певних умов для формування професійних художньо-конструкторських умінь.

Отже, необхідно знати всі існуючі методи, за допомогою яких можна буде ефективно здійснювати процес цілеспрямованого формування професійних умінь майбутніх дизайнерів. Вважаємо, що до таких основних способів можна віднести:

- створення проблемних ситуацій, які здатні викликати в того, хто навчається, потребу до постановки й самостійного вирішення творчих навчальних завдань;
- створення ігрових ситуацій, тобто включення того, хто навчається, в ігрову діяльність – діяльність в умовних ситуаціях, спрямовану на відтворення й засвоєння соціального досвіду;
- створення системи правил (приписів) – готових алгоритмів, тобто включення того, хто навчається, у діяльність з алгоритмічними приписами.

Розглянемо докладніше кожний із названих способів, який можна реалізувати в діяльності, спеціально для цього організованої.

В освітній системі аспект проблемного навчання дуже чітко виокремлюється й вимагає ретельного широкого дослідження. Однак у межах системи дизайнерської освіти й спираючись на загальнопедагогічну концепцію проблемного навчання (А. Матюшкіна, М. Махмутова, В. Оконя, Т. Шамової, І. Якиманської та ін.), системного підходу до професійної діяльності (Н. Степанкова) з використанням технології винахідницької творчості (Г. Альтшулера, Є. Артем'єва, М. Зиновкіної, Г. Іванова, П. Орлова, Ю. Саламатова та ін.).

Встановлено, що проблемна ситуація характеризує особливі відносини між особистістю й об'єктивною реальністю, яка виступає у вигляді наукової проблеми або навчального завдання творчого типу. Такий погляд на проблемну ситуацію можна знайти в дослідженнях С. Рубінштейна, Я. Пономарьова та ін. Людина у проблемній ситуації усвідомлює обмеженість свого досвіду й знань стосовно об'єктивної реальності. Зустрічаючись із невідомим, при недостатньому знанні інформації й способах її переробки, вона починає аналізувати, синтезувати, співвідносити сприймане з минулим досвідом і на цій основі намагається проникнути в суть відповідних явищ і фактів. Упоратися із цим людині допомагає не лише мислення і пам'ять, а й уява, яка виявляється у відтворенні цілісного образу, що заповнює відсутні елементи.

“Цінність уяви полягає в тому, що вона дає змогу вирішити і знайти вихід у проблемній ситуації навіть при відсутності потрібної повноти знань, які необхідні для мислення” [6]. Отже, ознакою появи проблемної ситуації виступає виникнення труднощів у досягненні мети. У людини виникає потреба в нових відомостях, знаннях про способи вирішення суперечностей, що виникли, для чого й здійснюється їх пошук. Суперечність є ядром проблемної ситуації й виражає потребу людини пов’язувати можливе й необхідне. Одним із провідних дослідників із проблем теорії творчості А. Шумилін зазначає, що “вирішення цієї суперечності вимагає створення або речей, або нових способів дії. Таким чином, творчість у цьому плані виступає як діяльність, спрямована на вирішення проблем, нестандартних завдань” [7].

Крім цього, праці М. Махмутова [8] в галузі організації проблемного навчання і його вказівки на загальнометодичні способи створення проблемних ситуацій, на нашу думку, можуть бути використані в процесі формування професійних умінь майбутніх дизайнерів.

Також у цих працях описано види проблемного навчання, які, на нашу думку, сприяють формуванню в майбутніх дизайнерів художньо-конструкторських умінь. До них відносяться: наукова творчість, коли людина відчуває інтелектуальне ускладнення при вирішенні завдань, що постають перед нею, відомим способом; практична творчість як здійснення пошуку практичного вирішення завдань у процесі конструювання, винахідницької діяльності, із застосуванням уміння оперувати відомими знаннями в новій ситуації; художня творчість як потреба в художньому відбитті навколишньої дійсності на основі творчої уяви й уміння сприймати цей світ у процесі малювання, ескізування тощо. Як бачимо, усі види проблемного навчання знаходять своє застосування у процесі професійної підготовки майбутніх дизайнерів.

Однак можна додати ще один вид проблемного навчання – інженерно-конструкторська творчість, що являє собою вид інтелектуальної діяльності (за наявності “технічного інтелекту”), котра характеризується самостійністю в складанні й вирішенні практичних проектних завдань (при великому їх розмаїтті), творчим характером їх вирішення й виконання з розумінням функціональних (разом з утилітарними) залежностей між видимими й невидимими процесами тощо.

Висновки. Отже, творчою дизайнерською діяльністю називається така діяльність, яка приводить до отримання нового результату, нового продукту. Творча діяльність дизайнера передбачає створення у процесі творчості проблемних ситуацій, подолання яких вимагає творчого пошуку.

Список використаної літератури

1. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии : в 2 т. / С.Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – Т. 2. – 328 с.
2. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения / В.В. Давыдов. – М., 1986. – С. 54.
3. Усова А.В. Формирование у учащихся учебных умений и навыков / А.В. Усова // Советская педагогика. – 1994. – № 1. – С. 55–60.
4. Гальперин П.Я. Введение в психологию / П.Я. Гальперин. – М. : МГУ, 1976. – 150 с.
5. Управление познавательной деятельностью учащихся / под ред. П.Я. Гальперина, Н.Ф. Талызиной. – М. : МГУ, 1972. – 262 с.
6. Общая психология : учебник для студентов пед. институтов / под ред. А.В. Петровского. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1981. – 383 с.

7. Шумилин А.Г. Проблемы теории творчества / А.Г. Шумилин. – М. : Высшая школа, 1989. – С. 143.
8. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе / М.И. Махмутов. – М. : Просвещение, 1997. – 240 с.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2012.

Шабельник С.О. Проблема формирования профессиональных умений будущих дизайнеров

В статье на основе анализа психолого-педагогической литературы рассмотрены основные теории формирования умений и навыков. Описаны методы, с помощью которых можно целеустремленно формировать профессиональные умения будущих дизайнеров, а именно: создание проблемных и игровых ситуаций, системы правил или предписаний.

Ключевые слова: профессиональные умения, будущие дизайнеры, методы формирования, проблемная ситуация, игровая ситуация, система правил и предписаний, творческая деятельность.

Shabelnik S. The problem of professional skills to future designers

On the base of analysis of psychological and educational literature the basic theory of the formation of skills. Describes methods that can be used purposefully to form professional skills of future designers, namely the creation of problem situations, creating game situations, a system of rules or regulations.

Key words: professional skills, future designers, methods of formation, problem situation, a game situation, the system of rules and regulations, creative activity.